

Petar
Prelog

Katalog kao monografija

Prva dalmatinska umjetnička izložba, (ur.) Božo Majstorović
AUTORI TEKSTOVA Josip Vrandečić, Joško Belamarić, Iris Slade
Split, Galerija umjetnina, 2011., 174 str.
ISBN 935-6901-45-5

Povijest moderne umjetnosti svjedoči o tome da su pojedine skupne izložbe imale presudnu ulogu u prezentaciji i internacionalnoj diseminaciji novih umjetničkih ideja te posebice u procesu "obrazovanja" publike, stvarajući na taj način, među ostalim, i uvjete za razvitak tržišta umjetninama. One su tako predstavljale važno obilježje određene kulturne, političke i ekonomske situacije, markirajući razvojne dionice ne samo umjetničke modernističke evolucije, već i pojedinih društava u cjelini. Hrvatska moderna umjetnost bila je također obilježena izložbenim predstavljajima koja se razumijevaju kao ključne točke umjetničkoga, ali i društvenog trenutka. Njima - uz izložbu *Hrvatskog salona* 1898., prvu izložbu *Hrvatskog proljetnog salona* 1916. te inicijalno predstavljajanje Udruženja umjetnika Zemlja 1929. - svakako pripada i *Prva dalmatinska umjetnička izložba* održana u Splitu 1908. godine, kao jedina skupna izložba od iznimne važnosti za sagledavanje cjeline hrvatske moderne umjetnosti održana izvan Zagreba.

Splitska Galerija umjetnina obilježila je stotu obljetnicu toga važnog kulturnog događaja - doduše s gotovo dvije godine zakašnjenja, u ožujku 2010. godine - iznimno uspješnim pokušajem rekonstrukcije same izložbe. Ove godine predstavljen je pak i njezin katalog s tekstovima povjesničara Josipa Vrandečića, povjesničara umjetnosti Joška Belamarića i autorice izložbe Iris Slade. Iako je hrvatska povijest umjetnosti prepoznala važnost *Prve dalmatinske umjetničke izložbe* te se o

njoj pisalo u brojnim prigodama - najčešće u monografskim obradama opusa izlagača (od Rendića i Bukovca do Meštovića i Vidovića) te u vezi s osnivanjem i djelovanjem Društva hrvatskih umjetnika "Medulić" - izostao je monografski prikaz s kritičkom obradom same izložbe, valorizacijom njezinih prinosa i posljedica za lokalnu i širu zajednicu, te analizom cjelokupne društvene i kulturne situacije u kojoj je održana. Opsežan katalog koji je danas pred nama, ispunjava gotovo sve zadatke takvoga prikaza, pa bez ustezanja možemo zaključiti da smo dobili monografiju dostojnu važnosti teme koju obrađuje.

"Život umjetnosti u stanovitom ambijentu ovisi u prvom redu od svih onih kulturno-socijalnih sila i prilika, koje omogućuju tom ambijentu snažan i normalan razvoj" - zapisano je u Proglasu Odbora *Prve dalmatinske umjetničke izložbe* objavljenom u svibnju 1908. godine. Njegovi članovi - političari, gradski uglednici i istaknuti kulturni djelatnici - zaključili su, dakle, da je potrebno uložiti napore za opći kulturni i umjetnički razvitak te su namjeravali okupiti najistaknutije dalmatinske umjetnike na izložbi koja je trebala biti početna točka uzleta umjetničkog života u Splitu. Povijesne okolnosti, obilježene nacionalnim previranjima u dezintegriranoj Autro-Ugarskoj Monarhiji te njihovim specifičnim odjecima na njezinim rubnim prostorima, uvjetovale su i snažne političke konotacije takvoga kulturnog pothvata, pa se ispravnom nameće tvrdnja Josipa Vrandečića o jednoj od ključnih uloga same izložbe

u procesu lokalnog “sukoba kultura”. Bila je to, kako autor napominje, dvostruka borba u kojoj su dalmatinski umjetnici i političari izvojevali pobjedu protiv talijanske te austrijske moderne, i to na krilima jasnoga ideološkog i političkog usmjerenja temeljenog na težnji za južnoslavenskim udruživanjem. Vrandečićev nadahnut tekst daje detaljan uvid upravo u složene društvene i političke procese koji su omogućili promjenu osnovnih uvjeta za umjetničko i kulturno djelovanje u dalmatinskom “ambijentu”, pa kao takav predstavlja nužan i vrijedan prinos tumačenju duha vremena koje je iznjedrilo samu izložbu.

Joško Belamarić pak, u tekstu naslovljenom “Na zdencu hrvatske moderne”, pomno oslikava kulturni preporod Splita nakon 1900. godine, kada se sa studija iz europskih središta trajno vraćaju (ili samo povremeno navraćaju) brojni književnici, slikari i kipari: od Ive Vojnovića, Milana Begovića i Josipa Kosora, do Emanuela Vidovića, Virgila Meneghella Dinčića i Ivana Meštrovića. Tako je stvorena svojevrсна kritična masa mlađih umjetnika i intelektualaca koji su svojim djelovanjem te intenzivnom razmjenom mišljenja oblikovali vitalno, moderno kulturno ozračje. Jedno od središta te novonastale kreativnosti bio je i humoristični list *Duje Balavac* na čijim se stranicama – ponajprije karikaturama i kraćim kritičkim tekstovima – pisala suvremena društvena, politička i kulturna kronika grada. U godini održavanja *Prve dalmatinske umjetničke izložbe* dovršena je i restauracija zvonika katedrale – zahvat koji je trajao punih dvadeset i šest godina – što je također bio važan događaj za lokalnu kulturnu sredinu. Baveći se poviješću restauracije te donoseći reakcije na završetak radova, Belamarić ističe važnost toga trenutka za kulturni identitet grada, ne zaboravljajući pritom na ključnu ulogu Kamila Tončića, čije je arhitektonsko i obrazovno djelovanje – temeljeno na nazorima Otta Wagnera i Wiener Werkstätte – uzdignulo Split na razinu važnoga graditeljskog, obrtničkog, ali i umjetničkog središta.

Središnji i najopsežniji tekst ove monografske publikacije djelo je autorice rekonstrukcije *Prve dalmatinske umjetničke izložbe*, kustosice Galerije umjetnina Iris Slade. Rezultat je to temeljitoga arhivskog rada te izrazitoga interpretativnog napora koji pruža ne samo cjelovitu sliku o samoj izložbi, već podastire i okolnosti njezine organizacije te daje detaljan uvid u sve reakcije i posljedice koje su ostavile duboki trag na hrvatskoj umjetničkoj pozornici. Autorica nas tako upoznaje s genezom ideje o potrebi organiziranja velike izložbe dalmatinskih umjetnika (koja je potekla od Emanuela Vidovića), a zatim i s detaljima o dovršenju obnove zvonika te izgradnji Hrvatskog doma (prema projektu Kamila Tončića), u čijoj će se velikoj dvorani naposljetku i održati izložba. Slijedi osvrt na Proglas te Pravilnik priređivačkog Odbora izložbe iz kojih se saznaje da je jedan od njezinih najvažnijih ciljeva “odgajanje i buđenje smisla za umjetnost i ljepotu” kod širih društvenih slojeva. Saznajemo i to da je izložba bila prodajna te da su radovi umjetnika koji nisu izravno pozvani bili podvrgnuti postupku žiriranja. Posebnu pozornost Iris Slade pridaje polemici između Splita i Zagreba koju je prouzročio Proglas, kao i sama izložba. Naime, nakon što je većina dalmatinskih umjetnika odbila izlagati na predstavljanju Lade zbog sastava žirija, njihova želja za organiziranjem zasebne izložbe u Splitu dočekana je oštrim kritikama u zagrebačkim umjetničkim krugovima. Čitav je sukob izdignut i na političku razinu, pa je koncepcija izložbe (dalmatinski umjetnici i samo jedan slikar i kipar iz Zagreba) izazvala optužbe za autonomaške težnje. Polemika je vođena i oko različitih viđenja koncepcija kulturnoga i političkog jugoslovenstva, što je zapravo bila jedna od središnjih točaka samoga sukoba. Naposljetku, politički stavovi koji su artikulirani upravo tada bit će temelj budućeg djelovanja Društva “Medulić”.

Najzanimljiviji dio teksta jest onaj u kojemu autorica razlaže probleme i metodologiju rekonstrukcije izložbe. S obzirom na to da određen broj umjetnina izloženih

1908. nije bilo moguće identificirati, dok se nekima pak izgubio trag, na rekonstrukciji su bili izloženi “zamjenski” radovi. Autorica također donosi biografske podatke o svakom od umjetnika koji je izlagao 1908. te nudi kraću ili dužu raspravu o izloženim djelima, reakcijama u onodobnom tisku, kao i pojednostojnostima o otkupu, odnosno njihovoj sudbini. Na taj način suočeni smo s dubinskom slikom same izložbe te nam je pružen uvid u djelovanje i poziciju poznatih umjetničkih osobnosti (Rendića, Bukovca, Vidovića, Meštrovića i ostalih), kao i onih umjetnika (poput primjerice kipara T. Dukovića i Alojza Gangla ili slikarica Margherite Berse Botture i Amelije Bogdanović Knežević) čije je djelo nedovoljno poznato ne samo širem krugu kulturne javnosti, već i mnogim povjesničarima umjetnosti.

Zaključno, treba istaknuti da je izdavanje kataloga-monografije o *Prvoj dalmatinskoj umjetničkoj izložbi* bio posljednji projekt stručnog

tima splitske Galerije umjetnina pod ravnanjem Bože Majstorovića, koji je ovu – desetljećima zanemarenu muzejsko-galerijsku ustanovu – uzdigao do razine jedne od najvažnijih u Hrvatskoj. Usuprot preporuci galerijskoga Stručnog vijeća te mimo volje stručne javnosti za novog ravnatelja postavljena je osoba bez dostatnih stručnih kvalifikacija i relevantnog programa rada, pa smo tako još jednom svjedočili nametanju političke volje lokalnih moćnika, pri čemu su stručnost i znanje predstavljali samo neznatnu prepreku partikularnim interesima sadašnjeg trenutka. Nažalost, mora se ustvrditi da pojedinci s društvenom odgovornošću nisu razumjeli mnoge poruke koje su prije stotinu godina artikulirali organizatori *Prve dalmatinske umjetničke izložbe*, a posebice onu o nužnosti stvaranja uvjeta za nesmetan razvitak “života umjetnosti u stanovitom ambijentu”. x